

SVOJBYTNOSŤ SLOVÁKOV V LAUNEROVEJ POVAHE SLOVANSTVA (1847)

ELENA VÁROSSOVÁ, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

Čím hlbšie a všestrannejšie sa vyrovnávame s myšlienkovým dedičstvom na Slovensku, tým väčší sa naskoľuje nevyhnutnosť interpretovať ho nemetafyzicky, v jeho dialekticky rozpornej podobe. Táto metodologická požiadavka sa ukázala plodnou aj pri výskumoch filozofických koncepcií v období slovenského národného obrodzenia. Píšiť ju realizovať bolo možné až pri súčasnom syntetickom spracúvaní myšlienkových dejín na Slovensku, keď sa aj zásluhou iných odborov (literárna história) prekonáva zjednodušený lineárny pohľad diferencovanejším a za legitímne prejavy sa pokladajú aj tie, ktoré základnému programu protirečili, sú s ním však komplementárne, alebo pohľad naň dokresľujú a rozširujú (1, s. 352—359).

Emancipačné predstavy a názory mysliteľov slovenského národného obrodzenia neboli javom monolitným a jednorúrovňovým. Odhliadnuc od hiatu medzi generáciou Jána Kollára a generáciou Ľudovíta Štúra sa najmä v tejto druhej — v dôsledku intervencie a kríženia sa vzrastajúcich i protirečivých ideových názorov a spoločensko-politických záujmov — rozvíjajú viaceré sociálno-politické modalít. Štúrovsko-hurbanovská línia, ktorá sa medzi nimi prejavila ako najobjektívnejšie zodpovedajúca historickej situácii slovenského národa, potrebu jeho životnej praxe a filozofickej sebareflexii, je iba jednou, hoci reálnu vývinovú zákonitosť najadekvátnejšie vyslovujúcou koncepciou. Paralelne s ňou, vo vzájomnej diferenciácii a prelínaní, od počiatku pôsobila a po revolúcii 1848—1849 výrazne zosilnela mesianistická línia hodžovsko-hroboňovská. V generačnom hľadaní má osobitné miesto Janko Kráľ, utopický mesianista a plebejský liberál, sympatizujúci s uhorskými revolučnými silami (Petöfi, Táncsics) zo stanoviska slovenského aj slovanského. K antifeudálnemu liberalizmu uhorských ľavicových síl gravitovali v určitej etape aj iní slovenskí obrodeneckí ideológovia (Štefan Marko Daxner, Ján Francisci), ktorých v čase ich budapeštianskeho pobytu ovplyvnil Alexander Boleslav Vrchovský, niekdajší druh Ľ. Štúra, horlivý polonofil a prívrženec republikánskych hesiel r. 1834 vo Švajčiarsku založeného hnutia Mladá Európa. Všetky tieto pozície mladých Slovákov spájalo to, že ich k dejinnej a politickej reflexii podnecovala starosť o duchovno-politické perspektívy Slovanstva, a najmä existenčné ohrozenie slovanských národov v Rakúsku a osobitne v Uhorsku.

Inú motiváciu majú práce Štefana Launera, ktorý sa síce zaoberal problematikou Slovanstva, ale v skutočnosti popieral potrebu samostatného politického a tvorivého života slovanských národov.

Štefan Launer sa narodil v Krupine r. 1921. Študoval na lýceu v Banskej Štiavnici a v Bratislave, filozofiu a teológiu dokončil v rokoch 1843—44 v Halle. V bratislavskom období bol Štúrovým poslucháčom, v Halle, podobne ako Štúr, horlivo si osvojoval klasickú nemeckú filozofiu, predovšetkým Hegela. V rozvíjajúcej sa koncepcii národného programu zaujímal od počiatku osobitné radikálne liberalistické hľadisko, ktoré bolo protichodné slovenskej a slovanskej orientácii reprezentatívne predstavovanej Ľ.

Štúrom. R. 1847 vydal v Lipsku 214-stranovú knihu *Povaha Slovanstva se zvláštním ohledem na spisovní řeč Čechů, Moravanů, Slezaků a Slováků*. V nej použil Hegelove filozofické názory na svojskú interpretáciu dejinnej situácie Slovákov a slovanskej problematiky vôbec. V radoch slovenskej národnoobrodeneckej inteligencie táto práca vzbudila pohoršenie. Už vtedy sa odhalila Launerova spriaznenosť s uhorskou liberálnou politickou platformou, nepriateľskou slovenskému národnému hnutiu, no súčasne aj Launerova dôslednejšia spätosť s radikálnymi západoeurópskymi kultúrnymi a ideovými prúdmi. Ešte negatívnejšie prijali štúrovci jeho ďalšiu prácu *Slovo k národu svému* (Banská Štiavnica, 1847), ktorú pokladali za otvorený protislovenský pamflet. Launer sa onedlho pripojil k uhorským kossuthovcom, a tým sa fakticky „vyradil“ zo slovenského národnoobrodenského kontextu. Aj keď jeho dielo je z odborne filozofickej stránky na výške, takže mal svojich sympatizantov v radoch kozmopolitickejšie zameranej mládeže, zostalo doposiaľ na periférii slovenského myšlienkového dedičstva, v jeho tzv. apokryfickej línii (2, s. 132). Po revolúcii Launer pôsobil v Sarvaši, kde r. 1851 sotva 30-ročný zomrel.

Štefan Launer bol erudovaný hegelista. Ako ostatní slovenskí nasledovníci Hegela, vyšiel z teórie, že vo svetových dejinách máme do činenia s rozumným duchom a jeho historickými nástrojmi, národmi. Svetový duch reprezentuje — v Launеровom chápaní — „ideu božského plánu tvorenia človečenstva“, ktorá sa uskutočňuje po čiastkach v určitých vyvolených národoch. Tieto vyvolené národy sú v podstate „orgánmi na vyslovenie a realizáciu takej čiaskovej pravdy pojmu o človeku, ktorú duch chce na danom stupni ľudstvu zjaviť“. Verne hegelovsky zdôrazňuje, že iba jeden národ môže byť v určitej etape vedúcim a je v nej panujúcim: je povolaný, aby svojmu svetu udával absolútny takt, tón a pravidlá všetkého konania, myslenia a práva, pretože je nositeľom ducha svojej doby (3, s. 5). Ostatné národy sú mu podriadené duchovne a fyzicky, môže ich ovládať „myšlienkou a mečom“; sú jeho nástrojmi a dosahujú duchovné hodnoty iba účasťou na formách jeho duchovných prejavov.

Launer vyvodzuje z toho ešte inú zvláštnosť dejinného vývinu. Idey, ktoré raz v histórii predstavovali významný prínos, sú časťou pravdy o ľudstve vôbec. Žijú v ňom samy osebe, aj keď ich nositelia už z dejín ustúpili. Naopak myšlienky, ktoré sa objavujú hoci dnes, ak nie sú časťou pravdy o povahe ľudstva a jeho dejín, nemajú trvanie, sú mŕtvo narodené deti.

V úvode práce *Povaha Slovanstva* deklaruje svoj cieľ zobraziť v dôsledku týchto premís štyri západoeurópske národy — Talianov, Francúzov, Angličanov a Nemcov — ako vyvolené národy „kresťanského ducha“, ktoré v novoveku teoreticky aj prakticky realizovali v ľudstve všetko podstatné z hľadiska krásy, dobra, pravdy a slobody ako cieľov svetového ducha. Slovenské národy sa okolo týchto národov musia krútiť ako „hviezdy okolo slnka“. Inými slovami to znamená, že sa musia usilovať oslobodiť sa zo svojej zaostalosti podľa týchto najvyšších európskych vzorov a neutápať sa v idealizovaných predstavách o špecifických úlohách vlastných národov a o osobitých princípoch svojich národných duchov. Nový dejinný stupeň (slovanská epocha), ktorý by v tvorivej idei svetových dejín obsahoval inú všeobecnosť, než akú dosiahli spomenuté národy, podľa Launera už nemá miesto.

Launer nepochyboval o starobylosti a kultúrnosti Slovanov, ich európanstve. Odmietol však Štúrova a štúrovskú filozofiu slovanských a slovenských dejín, ktorá na základe vývinového „dotiahnutia“ Hegela hlásala nástup slovanskej epochy s novým kultúrnym princípom, ktorý bude tým rozvinutejší, čím viac

slovanských národov vloží doň svoj individuálny národný prínos. Launer pokladal tento názor nielen za voluntárny, ale pre slovanské názory škodlivý a ich dejinám odporujúci. Pritom práve v čase vzniku Launerovho spisu preukázala už Štúrova koncepcia Slovanstva na Slovákov svoj pozitívny a mobilizujúci vplyv a pod jej teoretickou záštitou sa položili základné piliere ich národného života: kodifikácia spisovnej slovenčiny a obhájenie osobitosti Slovákov, založenie *Slovenských národných novín* i *Slovenských pohľadov*, kultúrneho spolku *Tatrin*, rýchly rozkvet slovenskej literatúry v spisovnom jazyku, získanie poslaneckého mandátu L. Štúrom, napokon celková aktivizácia slovenského života vrcholiaca v účasti na revolúcii 1848—1849 — ak máme spomenúť aspoň to najzávažnejšie. Latentne bola však v teoretickej fikcii „slovanskej epochy“ a „slovanského princípu“ už pred revolúciou obsiahnutá možnosť ich absolutizácie a izolovanie sa od európskej (ale i českej) kultúry, ako aj od progresívneho teoreticko-filozofického vývinu. Potvrdilo sa to v čase porevolučnej depresie a ideového konzervativizmu, a to Launer správne predpovedal.

Na druhej strane aj Launer pracoval s hegelizmom vo veci Slovanov voluntárne, hoci v istých súvislostiach Hegelovým intenciam vernejší než Štúr. Ako spoločensko-politicky vyspelý mešťan a nacionálne kozmopolitickejší subjekt nezakotvil v úzkych záujmoch slovenského národa a v obhajobe perspektív jeho existencie. Sústeďoval sa na pohyb a pokrok dejín z hľadiska jeho spoločensko-občianskej emancipácie od patriarchálnych a despotickejších foriem po moderné buržoázno-liberálne štáty reprezentované západoeurópskymi národmi. Ony mu predstavovali výsledky dejinných snáh ľudstva o uskutočnenie všeobecných cieľov ducha: slobodu, krásu, pravdu, dobro. V dôsledku toho — podobne ako Hegel — nevidel, pokiaľ ide o ďalšie národy, dôvod nových duchovných princípov, tvrdil, že iba na základni sociálnych práv a zákonov dosiahnutých už spomenutými západnými národmi sa môžu aj Slovania reálne oslobodzovať a identifikovať so svetovým pokrokom, ktorému treba obetovať chimérsky predpokladaný zisk v podobe osobitnej národnosti, jazyka, literatúry. Prvú časť *Povahy Slovanstva* venuje Launer osvetleniu základných princípov všeobecnej filozofie dejín. Syntetizoval v nej nielen názory Hegelovej *Filozofie dejín* a *Fenomenológie ducha*, ale aj *Teologických spisov mladosti*, keď ešte radikálny Hegel kládol za cieľ vývinu ľudskej histórie „uskutočnenie prototypu dokonalého človeka meraného dokonalosťou Krista“. V tomto zmysle nechápe ani Launer Krista a kresťanstvo v teologickom, ale filozoficko-antropologickom zmysle. Idea Krista, abstrakcia bez krvi a tela, zastupuje ideál človeka rozvinutých duchovno-morálnych vlastností a je súčasne meradlom hodnotenia pokroku, ktoré ľudstvo dosiahlo od svojho dejinného úsvitu aj v sociálnom oslobodení. Preto Launer periodizuje celé dejiny na epochu 1. ducha kresťanstva pred Kristom (starovek) a 2. ducha kresťanstva v európskej forme (novovek), pričom stredovek pokladá — po krátkom období rozvinutia Kristovho učenia v slobodnej kresťanskej obci — za všeobecný úpadok ľudského ducha.

Vo všeobecných častiach svojej filozofie dejín Launer vyslovuje mnoho pozoruhodných myšlienok. Nasadzuje ostrú kritiku stredovekých foriem života a sociálneho útlatu za feudalizmu. Jeho analytické rozborly obrodných úsilí renesancie, reformačného hnutia a Francúzskej revolúcie sú na Slovensku ojedinelé. Bol z mála Slovákov, ktorí tuto revolúciu akceptovali vcelku, a nielen

všeobecne v jej ideáloch a heslách. Rovnako pozitívne hodnotil sedliacku vojnu v Nemecku a kritizoval Luthera za dištancovanie sa od politicko-sociálnych dôsledkov reformácie. Launerove postrehy na okraj teoretického vývinu novej európskej filozofie od Descarta po Hegela a jeho sociálneho kontextu sú u nás v tomto období takisto nezanedbateľné (porov. 4, s. 387—392).

Keď čítame Launerovu filozofiu všeobecných dejín, ktorú vyložil s dobrou znalosťou európskej filozofie, samostatnosťou koncepcie a nezvyčajnosťou zorného uhla, musíme sa pýtať, aký cieľ ňou sledoval mladý ambiciózny Slováč zoči-voči potrebám obrodenia svojho národa? Odpoveď nájdeme v kapitole *Vplyv západnej Európy na Slovanstvo*. Autor priznáva, že všetky doterajšie úvahy boli vlastne „argumentum longe petitum“ na objasnenie jeho stanoviska k tejto konkrétnej otázke. Slováci sa prebúdzajú, hľadajú svoj pôvod a zaradenie. Podľa všeobecného obsahu života každého národa podliehajú idei človečstva, po stránke formy uskutočňovania všeludského obsahu, teda ako národ. prislúchajú k čeľadi Slovanov. Z týchto dvoch aspektov Launer vychádza pri postavení problému. Chce zistiť, ako sa všeobecný pokrok ducha prejavil v národnom duchu Slovanov a aké významné a trvalé plody priniesli na stôl človečenstva jednotlivé slovanské národy. Slovania sa nestali z hľadiska jeho filozofie dejín nositeľmi osobitnej čiastky svetového ducha a svoju vzdelanosť preberajú iba od svojich vyspelejších európskych „pedagógov“, pričom si ju upravujú podľa potrieb a možností svojho národného ducha.

Launerovo formulovanie otázky, pokiaľ išlo o všeludský, ako aj národný aspekt, nebolo u slovenských obrodencov nové. Vyšiel z neho už Kollár (národ je nádoba, v ktorej sa vyvíja ľudstvo, ľudmi a národmi sa stávame až prostredníctvom predstavy ľudského celku) aj Štúr (v našom kmeni musíme byť Slovania, v našom národe Iudia). Obaja otvorene priznávali aj to, že slovanský národ má zo všetkých európskych národov doposiaľ najmenšie zásluhy o vývin ducha a života. Z hľadiska historicko-vývinovej a dialektickej teórie dejín, ktorej sa učili od Herdera a Hegela, došli však k presvedčeniu, že dejiny sa nezastavujú len pri tom alebo onom národe, ale obopínajúc celý ľudský rod spejú k nekonečnému pokroku. Významné a vedúce postavenie v ľudstve môžu preto nadobudnúť aj národy doteraz nerozvinuté, ak sa svojou vlastnou tvorivou činnosťou pozdvihnú na úroveň a duchovnú veľkosť svetových národov.

Pokiaľ išlo o staré národy, Launerova filozofia dejín mala styčné body so štúrovcami. Aj u neho platil model návaznosti a postupného kvalitatívneho zdokonaľovania: od Indie cez Perziu ku Grécku a Rimanom demonštruje, že „jeden národ nie je nič iné ako historické doplnenie iného, alebo že činnosť jedného svetohistorického národa je iba téma a základ iného“ (3, s. 79). V epoche kresťanského novoveku si však Launer prispôbil interpretáciu vývinu tak, že si v nej podľa neho duch sveta za orgány uskutočnenia jednej úlohy po častiach vyvolil štyri národy, ktorými do celku človečenstva prúdi podstata a pravda vzdelanosti a kultúry tohto veku. Osobitný význam má táto skutočnosť pre Slovanov. Keďže svojím indoeurópskym pôvodom patria k západoeurópskym vyvoleným národom, je im podľa svetového historického plánu určené plne si osvojiť a do svojho národného ducha preložiť kultúru týchto vyvolených národov. V špekulácii ide tak ďaleko, že „fundamentum divisionis Slovanstva“, ako ho predstavovala Kollárova schéma štyroch samostatných kmeňov a literatúr (Rusi, Poliaci, Chorváti a Česi s Moravanmi a Slovákmi) mu akoby apriórne koincидуje so „štvorvetvovým stromom západoeurópskej

vzdelanosti“ [3, s. 83]. To konkrétne znamená, že Slovanstvo typologicky delí na štyri národné organizmy podľa toho, k duchovnej podstate ktorého západoeurópskeho národa gravitujú. Tak Chorváti sú mu slovanskými Talianmi, lebo predstavujú slovanský ekvivalent talianskeho ducha, Poliaci sú slovanskými Francúzmi, Rusi — s určitými výhradami — predstavujú anglického ducha, Česi, Moravia a Slováci stelesňujú nemeckú vzdelanosť.

Obširne, ale prispôbením historických faktov, ako aj s použitím približných analógií a extrapolácií naplnia túto schému zmanipulovaným obsahom. Napr. Chorváti sú preniknutí duchom a normou talianskej vzdelanosti a myslenia v náboženstve [katolicizmus, nedotknutosť reformáciou], v politike [konzervativizmus], v kultúre [nedostatok teoretického myslenia, záľuba v ľahkých múzach, v speve, v citovom básnictve, v maľovaní a pod.]. S Talianmi Chorváti zrástli do takej miery, že sú im bližší ako iné slovanské kmene. Pri paralele medzi Francúzmi a Poliakmi vyvíjal Launer ešte väčšiu „dômyselnosť“ dokazovania. Francúzi a Poliaci sú sangvinického temperamentu, a preto citliví, výbušní, prelietaví, netrpezliví a nevytrvalí. Poliaci sú „kópia“ francúzskej vzdelanosti, formujú podstatu svojho života z prameňov zápalistého, slobodomyslového a politicky nezávislého francúzskeho ducha. V oboch typoch myslenia je nepopierateľná bystrosť, ale nedostatočná hĺbka a sústredenosť, sklon k fantazmagóriám, nadsadzovaniu, egocentrizmu, vonkajškovosti a módnosti. Medzi Poliakmi a francúzmi existuje aj otvorene veľká vzájomná sympatia. Poliaci obdivujú všetko francúzske a vidia vo Francúzoch najslobodnejší národ sveta, najnezávislejších jedincov a centrum vzdelanej Európy vôbec. Francúzi poskytujú Poliakom azyl v priebehu ich národných tragédií, takže najlepší reprezentant poľskej kultúry, Adam Mickiewicz, našiel v Paríži nielen druhý domov, ale aj oporu vo filozofických úvahách o spasení Európy Francúzmi a Poliakmi. Launer tu nasadzuje kritiku permanentných politických revolt tohto národa, jeho neschopnosť politicky myslieť, t. j. zjednotiť vôľu jednotlivcov a pravdou všeobecného. Chápanie slobody u Poliakov pokladá za extrém slobody až do svojvôle a atomizovanie všeobecného až do rozpadnutia.

Na účet kritiky Poliakov: Launer tu stojí blízko Štúrovi v odmietaní ich nedisciplinovaného chápania slobody a ich neschopnosti viesť úspešne svoje politické podujatia. Vinu na tom však nevidí Štúr v napodobňovaní Francúzov, ale súhlasne cituje Napoleonov výrok vo svojej knihe *Slawentum und die Welt der Zukunft*: „Cette nation porte sa ruine dans son caractère“.

Pri odvodzovaní príbuznosti anglického a ruského ducha cíti sám Launer určitú umelosť. Predovšetkým si je ako protifeudálny liberál vedomý protikladnosti sociálnych systémov oboch štátov: hospodársky kvitnúceho kapitalistického Anglicka a zaostaleho feudálneho Ruska s despotickým cárom a zotročeným nevoľníckym ľudom. V tomto prípade sa jeho teória modelovania života slovanských národov podľa európskych národov dostáva sama so sebou do zjavného rozporu. Preto Launer vyberá Rusko z Európy a z ducha buržoázneho sveta svojej doby. Stav Ruska vysvetľuje z jeho vlastného historického vývinu. Obrovská masa ruského ľudu dospieva vraj pomaly z detskej nedospelosti a svojvoľnosti, v ktorej sa ešte poddaní pokladajú za deti svojho cára, takže despotev tresty prijímajú ako od vychovávateľa; z druhej strany cár v strachu pred neposlušnosťou a vzburou svojich poddaných-detí drží ich silou a násilím v stave potlačenosti a poddajnosti. Ruský ľud je v dôsledku toho ešte nesformovanou masou, ale masou potenciálne veľmi formovateľnou a svojím histo-

rickým určením povolanou doplniť históriu indoeurópskych národov. Launer nielen pripúšťa, ale priamo filozoficko-historicky odôvodňuje a predpovedá príchod času, keď sa historicky zavŕši životaschopnosť západoeurópskych sociálnych, politických a svetonázorových princípov. Človečenstvo bude nevyhnutne potrebovať „vyššie formy života a štátu“, „rozlúštenie politických a občianskych protikladov (konzervativizmu a liberalizmu)“, „zmierenie protirečivých prejavov kresťanského ducha v západoeurópskej forme (katolicizmus a protestantizmus)“, ktoré treba očakávať od Slovanstva; „pretože nijaký národ nežije dvakrát, musí svetohistorické pokračovanie prevziať národ iný“ (3, s. 112). V tejto súvislosti Launer predpovedá v Rusku vznik novej svetodéjinnej iniciatívy, ktorá sa zrodí ako dôsledok najdlhšie potláčaných individuí vtedy, keď budú schopní reflektovať svoje postavenie na úrovni duchovných plodov európskych národov. To je, pravda, vec ďalekej budúcnosti, Európy sa to momentálne netýka, týka sa to samého Ruska, lebo ono je substancia, samostatnosť Slovanstva, kým ostatné slovanské národy patria duchom i telom do súčasného života západoeurópskeho celku.

Slováci, ktorých problematikou sa Launer zaoberá na záver svojho skúmania duchovných podstat európskych národov, sú nábožensky i politicky deftní Európy. Politicko-právne sa začleňujú do Uhorska, ktoré je ich tisícročnou vlasťou, podobne ako je vlasťou Maďarov. Maďarský národ nemá však podľa Launera jedného určitého „západného pedagóga“, ale sa včleňuje, rovnako ako Slovania, do okruhu západnej vzdelanosti. Inšpiruje sa prakticko-politickým smerom, ktorý rozvinuli a reprezentujú Francúzi a Angličania. Maďari sú „akoby kópia ducha a vzdelanosti zákonodarstva európskeho, práve tak ako Slováci sú zasa tá istá kópia ducha a filozofie i teológie nemeckej“ (3, s. 122).

V rozpore s vlastným stanoviskom „čo národ kedy potrebuje, to si on sám vždy stvorí“, pristupuje k problematike Slovákov. Slovenský národnoobrodzovací proces, hlásenie sa Slovákov ku kmeňovej a jazykovej osobitosti a rozvíjaniu vlastnej národnej kultúry pokladá za čosi odporujúce dejinám a právnomu duchu človečenstva. Argumenty, pomocou ktorých odôvodňuje koncepciu „jedine dôstojného slovenského života“, formuluje takto: „Slováci boli do histórie sveta zahrnutí preto, aby spolu so Slezanmi, Moravanmi a Čechmi do Slovanstva preložili a pretlmočili protestantsko-nemecký princíp“ (3, s. 122). Tvrdí, že aj náboženstvo, aj štátnosť ako najpodstatnejšie znaky ducha dostali Slováci prostredníctvom Čechov. Slováci v minulosti nehlavili, ako myslí Štúr a Hurban; cez husitizmus, a potom cez protestantskú reformáciu, ktoré dokazujú ich substanciálne spojenectvo s Čechmi a Nemcami, dospeli zavčas k povedomiu svojej duchovnosti. Hus a Komenský vyjadrujú aj princíp podstaty slovenského ducha, preto im Slovensko išlo v ústrety a našli v ňom pripravenú pôdu. Launer ďalej dokazuje, že Slováci získali aj politickú slobodu a povedomie začlenenosti do uhorského štátneho celku prostredníctvom českej krvi. Hľadá na to argumenty v rodinných zväzkoch Arpádovcov s českým kráľovstvom, v interpretácii osobnosti kráľa Mateja ako „politického husitu“ a pod.

Husitizmu Launer pripisuje významnú úlohu vo formovaní národno-náboženského ducha nielen Čechov, ale aj Slovákov: „husitizmus bol formou česko-slovenského kresťanského náboženstva“. Aj vďaka husitizmu sa slovenský duch pripravil na prijatie Lutherovho protestantizmu. Od dôb protestantizmu bolo Slovensko formované výlučne duchom nemeckým; čo predstavuje v slovenskom

živote významnejšiu duchovnú zložku, to vyrástlo na nemeckých teologických, estetických a filozofických kompendiách; pravda, Slováci sa ich učili v reči husitov, t. j. v reči československej. Podľa Launera túto pravdu postihol už Ján Kollár. Kollárovu *Slávy dcéru* a *Slovanskú vzájomnosť* [napriek ich protinemeckej tendencii, ktorú si neuvedomil] pokladá za zjavenie božie v Slovanstve. Je v nich vyslovená filozofická pravda, že Slovania iba v svojej štvorčlennej jazykovej a literárnej štruktúre, ktorú im vtlačil historický vývin a príslušní európski pedagógovia, môžu sa prímknúť bližšie k človečenstvu.

O Čechoch má Launer azda zo všetkých Slovanov najvyššiu mienku. V českom národe osvedčujú „pred očami sveta silu ich ducha mužovia povesti a slovutnosti európskej“ (3, s. 124). Takáto vzdelanosť by sa však podľa Launera nebola zrodila iba zo slovanského českého ducha, ale vďačí tomu, že tento národ žil oddávna v nemeckej atmosfére, ktorá vplývala svojou hlbavosťou, dokonalosťou a vytrvalosťou aj na podstatu českého ducha. Na viacerých miestach formuluje však vzťah Čechov a Nemcov opačne ako iniciatívu vychádzajúcu z českého ducha. Nemecká vzdelanosť a protestantský princíp sa zrodili najprv u Čechov, lebo oni v čase husitizmu vzdorovali pomocou neho celej vtedajšej Európe, ba vynútili si aj na nemeckom cisárovi také ústupky, ktoré umožnili nástup Lutherovej obnovy cirkvi a víťazstvo protestantizmu v Nemecku. V dôsledku toho zostali Česi protestantmi aj po Bielej Hore, hoci sa navonok museli podrobiť katolicizmu a odstúpiť z javiska svetového politického života. V skutočnosti sa však hlbšie ponorili do svojho vnútra a protestantského ducha svojej minulosti rozvíjali naďalej v plodoch literatúry, vedy a umenia.

Tam, kde Launer sleduje príbuznosť kultúrnych a myšlienkových spojív národov bez schematického apriorizmu a aplikovania jednostranného princípu geografického susedstva, vyhmatáva aspoň v náznoch zložitejšie poznanie tohto fenoménu. Vyspelejšie a rozvinutejšie kultúry zákonite radiujú svoj vplyv na národy menej rozvinuté. Tým sa stávajú ich vzormi a učiteľmi. Ktorého učiteľa si národ zvolí, závisí do veľkej miery od vzájomnej konvergenzie hodnôt a ideálov oboch strán. Kde sa pod vplyvom majstra rozvinie nová tvorivá iniciatíva, ide o pozitívny čin; no ten sa sotva dá vystihnúť pojmom „kópia“, „kopírovanie“ a pod., ktoré Launer používa. Sú v dejinách aj také obdobia, keď sa vernosť určitému kultúrnemu alebo myšlienkovému systému minulosti nemôže hodnotiť pejoratívne, ale pozitívne (napr. vzťah renesancie k antike). Dá sa zdôvodnene predpokladať, že Launer mal na mysli práve takýto vzťah jednotlivých slovanských národov k ich západoeurópskym vzorom. Bol presvedčený, že čím hlbšie a všestrannejšie si osvoja Slovania ich duchovnú a spoločenskú orientáciu, tým dokonalejší a bohatší bude ich národný život, spoločnosť a kultúra.

K Launerovej *Povahe Slovanstva* treba záverom uviesť dve poznámky:

Po prvé pri všetkej obsahovej protirečivosti a špekulatívnosti, ktorou bol Launer poplatný dobovej nemeckej filozofii, ide o pozoruhodné dielo. Za jeho meritórny prínos možno pokladať Launerovo varovanie Slovákov a Slovanov vôbec pred odtrhnutím sa od európskych pokrokových síl, najmä od radikálneho buržoázneho liberalizmu ako hlavnej sily a politickej zbrane proti prežívajúcemu feudalizmu. Koniec koncov aj v Stúrových názoroch, pokiaľ išlo o základnú ideovú orientáciu, pochádzalo všetko veľké a revolučné z tohto prameňa.

Po druhé odlišnosť Launerovej koncepcie Slovanstva a ďalších osudov Slovákov od ostatných koncepcií národného obrodnenia bola objektívne podmienená

ná tým, že Launer s ním subjektívne nesplynul. Launerovi ako mešťanovi bol v podstate cudzí neprebudený ľud ako substrát národa. Nedocenil jeho mladé, ešte neisté a iba sa formujúce prejavy národného vedomia a povedomia, pokladal ich za chimérické, pretože plnú oprávnenosť priznával iba už existujúcim zväzkom a duchovným hodnotám, v ktorých Slováci dovtedy žili (realita Uhorska, československá literatúra, vplyv nemeckého vzdelania a pod.). Keby Slováci boli v Uhorsku bývali slobodným národom, mohlo sa Launerovo vystúpenie chápať ako hlas do diskusie, ako úsilie o zdokonalenie vývinového smerovania. Slovákom však v tom čase išlo v Uhorsku o bytie či nebytie. Launera exkomunikovali ako maďaróna a exponenta neslovenských politických záujmov. Z hľadiska vtedajšieho ohrozenia slovenského hnutia vládnucou maďarskou národnosťou, a to aj jej radikálnymi a pokrokovými predstaviteľmi, sa odsúdenie Launerovho protištúrovského stanoviska dá pochopiť a vysvetliť. Ale to je iba jedna stránka, na ktorú nemožno zredukovať v objektívnej vedecko-historickej analýze celé Launerovo dielo a všetko v ňom ešte aj dnes označovať za blasfémie“ (5, s. 324).

Launerove dejinnofilozofické a filozoficko-dejinné náhľady majú legitímne miesto v typológii hegelizmu na Slovensku. Navyše po odstupe rokov sa žiada pozrieť sa na Launera novými očami aj ako na mysliteľský typ. Nie náhodou Alexander Matuška vyzdvihuje pozitíva tohto typu. Hodnotil jeho kritiku prílišnej sústredenosti Slovákov na seba, jeho úsilie pripojiť Slovanov k životnému európanstvu (2, s. 135, 138, 154), ako aj to, že vedel biť Slovákov, keď kultúrne snaženie obmedzovali iba na reč ako na najvyššiu hodnotu (6, s. 62). Matuška sa dokonca pýtal, či by nebolo načas vydať dnes Launerovu *Povahu Slovanstva* (6, s. 59).

LITERATÚRA

1. ČEPAN, O.: Ideové rozpory slovenského romantizmu. In: *Slavia*, 48, 1979, č. 4.
2. MATUŠKA, A.: *Osobne a neosobne*. Bratislava 1983.
3. LAUNER, Š.: *Povaha Slovanstva se zvláštním ohledem na spisovni řeč Čechů, Moravanů, Slezáků a Slováků*. Lipsko 1847.
4. *Dejiny filozofického myslenia na Slovensku*. Bratislava 1987.
5. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava 1960.
6. MATUŠKA, A.: *Pripomienky a podližnosti*. Bratislava 1971.